elmondja a felfogása szerinti reális lehetőségeket, illetve a lehetőségek realitásait. A magam részéről a szerzővel ezekben a fő kérdésekben egyetértek; idevonatkozó elemzéseit is egy felelősségtudattól áthatott kutató lelkiismeretbeli állásfoglalásainak érzem.

A jelentős kérdések és összefüggések sorából hadd emeljek ki legalább még egyet, mely különlegesen fontosként emelkedik ki számomra a monográfia fejtegetéseiből: ez a társadalmi törvények — beleértve a pedagógiai törvények — problematikája. A szerző bátran és — véleményem szerint reálisan — közelít ehhez a fontos kérdéshez, amelynek nevelésfilozófiai vonatkozásai és elágazódásai — amint ismeretes — egyelőre kevéssé feltártak. A kérdéssel való foglalkozás nemcsak a szerző vállalkozó kedvét mutatja, hanem azt a tudományos attitűdjét is szemlélteti, hogy a „nehéz" kérdéseket nem megkerülni, hanem megoldani törekszik.

Természetesen szólni lehetne bizonyos problémákról és nyitott kérdésekről is ennek a jelentős monográfiának a kapcsán. Ezt azonban — a szükséges mértékben — már a munka akadémiai vitáján megtettük. A szerző az ott elhangzott észrevételeket, amint könyvének bevezetésében mondja, részben érvényesíteni tudta, másokat pedig ezekből úgy tekintett, mint a további kutatások irányát jelző szakmai megfontolnivalókat. És valóban így kell azokat felfogni; nekünk pedig, akik most olvasókként tarthatjuk a kezünkben e könyvet, főképpen azoknak a pedagógiai felismeréseknek és értékeknek a hasznosításán kell fáradoznunk, amelyeket e monográfia a maga egészében nagyon is meggyőzően reprezentál. Ezeknek az értékeknek a mérlegelése alapján az olvasó — e sorok írójával együtt — nyilvánvalóan arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a szerző a kitűzött témában — mely rendkívül időszerű, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt igen jelentős — számottevő új tudományos eredményt ért el. Ez mind a nevelési tapasztalat fogalmi analízisében, mind a tapasztalat rétegeinek és típusainak a tudományos irodalomban ilyen formában eddig nem ismert feltárásában, mind pedig a kutatási módszereknek differenciált kifejtésében megmutatkozik. Mindezeknek alapján a monográfia a maga egészében pedagógiai kutatásunk jelentős új produktumának minősíthető.

NAGY SÁNDOR

ÁGOSTON GYÖRGY, NAGY JÓZSEF, OROSZ SÁNDOR: MÉRÉSES MÓDSZEREK A PEDAGÓGIÁBAN

„Eredménymérés az iskolában"
Budapest, 1971. Tankönyvkiadó. 371 oldal

„Egy tudomány, amely kutatási módszereinek sajátosságairól, előnyeiről, hibáiról, tökéletesítéséről, határairól és különösen ismeretelméleti alapjairól csak hiányosan vagy egyáltalán nem tájékozódik, alig érdemli meg ezt a nevet . . ." írta LAY 1903-ban. Véleménye akár a kutatási módszerekkel való intenzívebb foglalkozás nyitányaként is tekinthető a pedagógia történetében. A kutatásmódszertan kidolgozásának tudománytörténeti feltételei azonban csak az utóbbi háromnégy évtizedben értek meg, a pedagógia immanens fejlődésének, a társtudományok és határtudományok haladásának s a köztük levő szoros kapcsolatnak eredményeként.

A pedagógia metodológiai, módszertani problémáinak előtérbe kerülését az a könnyen bizonyítható tény is jelzi, hogy a kutatásmódszertani kiadványok, a metodikailag megalapozott tanulmányok száma az utóbbi időben világszerte — hazánkban is — ugrásszerűen megnövekedett.

ÁGOSTON GYÖRGY, NAGY JÓZSEF és OROSZ SÁNDOR könyve *az első magyar nyelvű összefoglaló mű* a mérés szerepéről, lehetőségeiről, megvalósítási módjairól a pedagógiai kutatásban. Megjelenését nagy várakozás előzte meg, hiszen talán nem túlzás azt állítani, hogy a kutatók, a kutatásba bekapcsolódni kívánó gyakorló pedagógusok jelentős hányada szükségét érzi e területen az alapos, megbízható eligazításnak. S a szerzők éppen ezt tekintik céljuknak.

Tekintettel arra, hogy a könyvben következetesen érvényesül a tanítani akarás szándéka, ismertetése hadd történjék a „tanuló" helyzetéből, jelezve a mű feldolgozása közben adódó legfontosabb tanulságokat, esetleges kételyeket, s azokat a homályos pontokat, amelyek még a tanulási folyamat végére sem tűntek el.

Az I. fejezet tárgya *a mérés helyének, szerepének bemutatása a pedagógiai kutatásban.* Ezenkívül itt kerül sor annak pontos megfogalmazására is, hogy e kérdéskomplexumból a szerzők konkrétan az eredménymérés problematikájával kívánnak foglalkozni.

E viszonylag rövid fejezet tartalmában is, megfogalmazásában is alkalmas arra, hogy olvasása közben belehelyezkedjünk a mű egészét jellemző szemléletmódba, s kezdjük megszokni, megérteni nyelvezetét. Ezt a folyamatot gyorsítja néhány szakkifejezés tartalmának pontos meg-

jelölésén kívül az a megnyugtató gondolatmenet is, melynek során a szerző kijelöli a kvantitatív vizsgálat helyét a pedagógiai kutatásban, s meggyőző érveléssel óv túlértékelésétől.

Amikor azonban az eredménymérés alapvető funkcióinak megvilágítására kerül sor, a fogalmazás már korántsem ilyen mértéktartó. Előzetesen ugyanis nagy bizonyító erővel fejtegeti a szerző, hogy a pedagógiai folyamat irányításának tökéletesítése érdekében a feltételek és az eredmények ismerete alapvetően szükséges ugyan, de korántsem elégséges. Hangsúlyozza, hogy a tervszerű, tudatos tökéletesítéshez a folyamat megfelelő mélységű, szintű ismerete is szükséges, ezért kiemeli a pedagógiai folyamatleírás, folyamatelemzés kutatásának fontosságát. Ennek megértése után ugyancsak túlzónak tűnik az az állítás, hogy mivel az eredménymérés megoldja a visszacsatolást, „ezáltal lehetővé teszi a hatásfolyamat irányítását." (19. l.)

A fejezet végiggondolásakor még egy, a későbbiekben is zavaró tisztázatlanság ugrik ki. Nevezetesen az, hogy a *méréses módszerek* körében példaként jelezve csak a kísérlet szerepel. A többi kutatási módszer, s a módszerek felosztására vonatkozó különböző elgöndolások ismeretében hiányérzetünk támad. S ez az érzés még bizonytalansággal is vegyül, mikor e módszerek közül néhánnyal (pl. megfigyelés, ankét, interjú) később a neveltségi szint *mérésének eszközeiként* találkozunk.

A II. fejezetben *az eredménymérés módszereivel és eszközeivel* foglalkoznak a szerzők. A könyvnek ez az egysége az eredménymérés munkamenetének lépésekre bontásával indul, majd ezeknek részletes bemutatására kerül sor. A negyedik lépés a *mérés tárgyának* megállapítása. A pedagógiában a mérés tárgya a legtöbbet vitatott problémák közé tartozik, s a szerző sokat tesz mind az alap-, mind a részletkérdések tisztázása érdekében.

A tudásszint és képességszint mérésének lehetőségeivel foglalkozva a szerző részben saját — már előző műveiben is rögzített — álláspontját részletezi tovább, részben a GALPERIN—TALIZINA, iskola koncepcióját ismerteti, erre támaszkodik. E fejtegetések feldolgozása közben és után azonban néhány kérdeznivaló akad. E kételyek, tisztázatlanságok fő oka, hogy a szerző nem veszi figyelembe az átlagos pedagógiai műveltséggel rendelkező olvasó ismeretanyagát, fogalomrendszerét.

Külön is meg kell kérdőjelezni a szerzőnek az intelligenciatesztekre vonatkozó, egyoldalúan elítélő álláspontját. A pszichológiának ezeket a fontos — folyamatosan, nagy energiával módosított és tovább tökéletesítendő — eszközeit nem indokolt azért elmarasztalni, mert a „pedagógiai hatásfolyamat jobb irányítását kevéssé segítik" (43.l.), hiszen az nem is elsődleges feladatuk.

S bár a mérés tárgyával foglalkozó tudnivalók áttanulmányozása eredményeként néhány kérdésben tisztábban látunk, a fejezet szerzőjével ellentétben mégis úgy tűnik, hogy e téren nemcsak „a köd nagy", hanem a probléma is.

Ha a mérés tárgyával kapcsolatban maradtak is nyitott kérdések, a kvantifikálás feltételeinek és módszereinek kidolgozottságáról csak az elismerés hangján lehet szólni. Sok fontos fogalommal, összefüggéssel, eljárással ismerkedhet meg az olvasó. Világos magyarázatok, jól megválasztott példák teszik élvezetessé — ha könnyűvé nem is — olvasását.

E kitűnően kifejtett problémák után a szerző a mérés és a követelmények egymáshoz való viszonyáról, valamint a mérés eredményeinek osztályzattá alakításáról mondja el véleményét. Úgy véli, hogy a mérés hatására nem szabad megváltoztatni a már előzetesen kialakult követelményrendszert; s az országos norma alapján történő mérés eredményét az iskola objektív körülményeit figyelembe véve kell érdemjeggyé átszámítani. Úgy tűnik, hogy ez nincs összhangban azzal a korábban már helyesen megfogalmazott álláspontt al, miszerint az eredménymérés egyik alapvető célja éppen a pedagógiai folyamat hatékonyságának növelése.

A fejezet második fő részében kerül sor a *tudásszint, képességszint, neveltségi szint mérésére alkalmas eszközök* bemutatására, elemzésére.

Gyakorló pedagógusok, kutatók egyaránt nagy haszonnal tanulmányozhatják a tudásszint mérésére alkalmas feladatlapok és mérőlapok készítésének mintaszerűen kifejtett menetét. Kár, hogy a bemutatott minta nem sugallja a nyelvtantanítás korszerű metodikájának érvényesítését. Biztonságossá teszi a tájékozódást, hogy a szerző nagy gondot fordít a szakkifejezések tartalmának egyértelmű kifejtésére, s ennek megfelelő következetes használatukra. Csak elismeréssel lehet adózni annak az alapos munkának, melynek eredményeként még az apró, de korántsem jelentéktelen kérdések is pontos megvilágítást kapnak.

A röpdolgozat fogalmának értelmezését azonban nem lehet fenntartás nélkül elfogadni. A szerző ugyanis a rossz gyakorlatban helytelenül alkalmazott röpdolgozat jellemző jegyeiből fejti ki a pedagógiai folyamatban betöltött funkcióját általában.

A képességszint és a neveltségi szint mérésének eszközeit tanulmányozva úgy tűnik, hogy az eligazítás ugyan sokirányú, de nem elég alapos. Különlegesen is problematikusnak látszik a különféle tesztek bemutatása. Aki már ismeri e pszichológiai eszközök elméleti alapjait, értékelési módozatait, felhasználási lehetőségeit, annak számára a közölt anyag nem tűnik eléggé differenciáltnak. Aki viszont nem rendelkezik e tesztekre vonatkozó ismeretekkel, az alig jut közelebb lényegük megértéséhez.

A III. fejezet tárgya a *pedagógiai kísérlet*. Alig vitatható, hogy e kutatási módszer hozzáértő alkalmazása a komplex pedagógiai valóság feltárása érdekében rendkívül termékeny lehet. De az is tény, hogy a „pedagógiai kísérlet" a pedagógiai szakkifejezéseknek abba a csoportjába tartozik, amelyre az jellemző, hogy azonos elnevezéshez különböző, nemegyszer zavaró értelmezések tapadnak. Ezért indokoltnak tartható, hogy a méréses módszerek közül kiemelten éppen a kísérlettel kapcsolatos kérdéskör kifejtésére kerül sor.

Pontos fogalomértelmezéssel, rendkívül meggyőző példaanyaggal eléri a szerző, hogy a tanulságos fejezetet érdeklődéssel átgondoló olvasóban feltámad az igény e módszer részproblémáiban való további tájékozódásra, s a többi méréses módszerrel való részletes megismerkedésre is.

A könyv IV. fejezete a *Statisztikai módszerek a pedagógiában* címet viseli.

Tanulmányozásához célszerű megszívlelni a szerzőknek a könyv bevezetőjében elmondott tanácsait: alaposan átgondolni, rögzíteni, ismételni.

A fejezet gondolatmenete világos, fegyelmezett, fogalmazása általában pontos. A statisztikai módszerek alkalmazhatóságának bemutatása, az alkalmazásra való megtanítás érdekében kiválasztott példaanyag is nagyon értékes. Úgy tűnik, e fejezet méltán tekinthető a pedagógiai statisztika első hazai jelentkezésének.

A könyv végén közölt *Függelék* bizonyosan a méréses módszerek alkalmazhatóságával ismerkedő pedagógusok fontos segédanyagává válik.

Áttekintve a mű szerkezetét, igen jónak látszik a II. és a IV. fejezet után közölt *Ajánlott irodalom*. Ezzel az önálló továbbkutatás eszközét teszik könnyebbé a szerzők. Ez az útmutatás még hatékonyabbá válhatna, ha a megfelelő színvonalú, magyar nyelvű művek említése gyakoribb lenne.

Befejezésül még a könyv stílusáról annyit, hogy nyoma sincs benne a „precíz unalomnak". A szerzők kedvelik az éles fogalmazást, a szenvedélyes hangot. Az értékes, nagyon összetett és egyre inkább a pedagógiai érdeklődés előterébe kerülő témán kívül ez is hozzájárul ahhoz, hogy a szorgalmas „tanulónak" időnként problémázni, vitatkozni támad kedve.

M. Nádasi Mária

A SZOCIOLÓGIAI FELVÉTEL MÓDSZEREI

Szerkesztette *Cseh-Szombathy László* és *Ferge Zsuzsa*

Budapest, 1971. Második kiadás. 430 oldal. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

A társadalomtudományi megismerés és a társadalomtudományi módszerek megalapozott rendszere kidolgozásának, kikísérletezésének még viszonylag az elején tartunk. Ami a neveléstudományi kutatásokat illeti, még inkább elmondható, hogy a kutatás-metodológia kialakításának első fázisában, vagy legalábbis nagyon elsődleges szakaszában vagyunk. Napjainkban egymást követik a kutatásmetodikai pedagógiai konferenciák, egyre sűrűbben jelennek meg az e témakörbe tartozó átfogó és a részleteket föltáró kiadványok, s ezekből is arra következtethetünk, hogy a neveléstudomány és általában a marxista társadalomtudományok kutatási módszereinek még nincs végleges, kikristályosodott struktúrája, s így ennek megalkotása a tudományos fejlődés azonnali és perspektivikus igénye.

Korunkban a társadalmi fejlődés dinamikája, a prognosztikusan jelentkező tudományos, technikai és kulturális forradalom fokozatosan, de robbanásszerűen is jelentkező igényei magas követelményeket állítanak a marxista társadalomtudományok elé. E feladatok megoldása, amelyek a szocializmus fejlett társadalmi rendszerének kialakításából és a technikai, tudományos és kulturális forradalom győzelemre viteléből adódnak — mutatja meg a társadalomtudományok növekvő szerepét és nagy felelősségét, mint elméleti alapot és nélkülözhetetlen eszközt a szocialista társadalmi rendszer tervszerű és tudományos alakításában. A marxista társadalomtudományok teremtik meg az elméleti feltételeket és a tudományos metodológiát a társadalmi tudat és a szocialista öntudat fejlődése számára.

A társadalomtudományi kutatások célját és feladatait abban látjuk, hogy *a társadalom vezetése, megtervezése és prognózisa számára megfelelő elméleti alapokat és metodikai alapelveket teremtsenek*. Ez feltételezi, hogy felderítsük a törvényszerű összefüggéseket, hogy időben érzékeljük az érlelődő társadalmi, politikai, kulturális stb. problémákat és a szükséges, gyakorlati döntések kellő hatékonyságot mutassanak. Az elméletnek és a praxisnak ebben az egységében fogható föl a társadalomtudomány oly módon, hogy az feltétele az előrehaladásnak, ha annak egy maximálisan felhasználható, lehetőség szerinti kész elméleti rendszere, metodikai, metodológiai bázisa